

трипільська культура й цивілізація, що небезпідставно вважається протоукраїнською» (с. 122).

Важливо, що автор не претендує на історичну точність, цілковиту об'єктивність, бездоганність своєї гіпотези, а зазначає, що наведені у праці припущення потребують ґрунтовних досліджень. Монографія С. Корнієнка корисна усім, хто цікавиться історією

України VIII–III ст. до н.е., допомагає поглянути на свідчення Геродота про землеробське населення українських теренів по-новому, зокрема у світлі української лексики.

Олег ЧИРКОВ

науковий співробітник
відділу української
етнології НДІУ

УКРАЇНОЗНАВЧЕ ОСЯГНЕННЯ ПОДВИЖНИЦЬКОГО ЖИТТЯ І ФАХОВИХ ЗДОБУТКІВ В. К. БОРИСЕНКО

(Рецензія на «Науковий збірник з нагоди вшанування 70-річчя з дня народження та 45-річчя наукової діяльності професора Валентини Борисенко» / Упоряд. М. Гримич, О. Брайченко. – Київ: Дуліби, 2015. – 248 с.)

У другому півріччі 2015 р. побачило світ унікальне видання «Науковий збірник з нагоди вшанування 70-річчя з дня народження та 45-річчя наукової діяльності професора Валентини Борисенко». Його особливість полягає в тому, що він цілковито присвячений Валентині Кирилівні та улюбленій тематиці її досліджень – весільній обрядовості українців.

Переважна більшість т.зв. збірників на пошану готуються й оприлюднюються за таким форматом: одна – дві, рідко декілька статей про ювіляра (ювілярку), інші, в кращому випадку, лише прямо чи опосередковано дотичні до проблематики зацікавлень вельмишановного дослідника (дослідниці), у гіршому – взагалі не мають ніякого стосунку до тематики ювілейного видання. Щоби підтвердити наші слова, наведемо, як яскравий і типовий приклад, наукове видання Інституту археології НАН України: «Від венедів до

Русі. Збірник наукових праць на пошану доктора історичних наук, професора Дениса Никодимовича Козака з нагоди його 70-ліття» (К. – Х.: Майдан, 2014. – 380 с.). З 25-ти матеріалів лише два присвячені особисто Д. Козаку («Дослідник давньої історії України», «Список праць Дениса Никодимовича Козака»), одна його власна стаття «Житлово-господарче будівництво і планування поселення вельбарської культури біля с. Хрінники на Рівненщині», всі ж інші дослідження висвітлюють проблеми етнокультурного і соціального розвитку давнього населення України в останні століття до н.е. та в I тисячолітті н.е., що тією чи іншою мірою пов'язані з фаховими інтересами ювіляра.

На противагу цьому «поминальному збірнику» (саме так археологи називають поміж собою ці книги), рецензоване нами видання є, так би мовити,

«борисенкоцентричним», оскільки з 17 матеріалів 14 присвячені безпосередньо дослідниці, одна праця – її особиста стаття й дві – колег-однодумців за тематикою, що пов'язана з весільною обрядовістю.

Особлива заслуга у підготовці й виданні «Наукового збірника...» належить його упорядникам – доктору історичних наук, професору, провідному науковому співробітнику відділу культурологічних досліджень НДІУ М. Гримич та завідувачу цього відділу, кандидату історичних наук О. Брайченко. У передмові («Від співупорядника») Марина Віллівна наголошує, що концепція збірника передбачає вивчення життєвого шляху, наукової біографії, науково-організаторської роботи та аналіз фахових праць дослідниці з різних тем (календарної обрядовості, Голодомору, радянської обрядовості) (с. 5).

Упорядники успішно виконали поставлене перед ними завдання, зібравши найкращі праці, де професійно проаналізовано подвижницьке життя і наукова діяльність В. Борисенко. Загалом за наповненням видання можна умовно поділити на 5 основних тематичних блоків. Перший – вивчення життєвого шляху, творчої біографії й науково-організаторської роботи ювілярки (статті Г. Скрипник, В. Капелюшного, В. Даниленка, В. Скляра, Л. Гасиджак). Другий – осягнення феномену Вчителя-Наставника-Креатора національної наукової еліти (статті М. Умебаясі та Ю. Буйських). Третій блок – системний аналіз проблематики основних наукових досліджень В. Борисенко (статті Н. Громової, О. Стасюк, О. Брайченко). Четвертий – праці, присвячені весільній обрядовості (дослідження В. Борисенко, М. Гримич,

І. Пономарьової). П'ятий – інформаційно-ілюстративний (передмова, список наукових праць ювілярки, перелік авторів, фотогалерея).

У статтях першого тематичного блоку акцентується увага на дослідженні біографії та самовідданої праці Валентини Кирилівни на неосяжній ниві української науки. Так, доктор історичних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (далі ІМФЕ) Г. Скрипник передусім аналізує процес формування і розвитку наукового потенціалу В. Борисенко в ІМФЕ та її вагомий внесок у розвиток українського народознавства. Доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі КНУ) В. Капелюшний

характеризує вирішальну роль, яку відіграла В. Борисенко у заснуванні та становленні першої в незалежній Україні кафедри етнології. Доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач відділу історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАН України В. Даниленко осмислює внесок ювілярки у дослідження українських етнокультурних звичаїв і традицій та у вивчення трагічної сторінки вітчизняної історії – Голодомору в Україні. Доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії науки і техніки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» В. Скляр лаконічно окреслює життєвий шлях, науково-пошукові, науково-організаційні здобутки дослідниці та зазначає, що лише побіжний аналіз наукового доробку Валентини Кирилівни засвідчує її фундаментальний внесок у сучасну українську етнологічну науку (с. 38). Кандидат історичних наук, заступник директора Національного музею «Меморіал пам'яті жертв голодоморів в Україні» Л. Гасиджак поєднує у своїй статті науковий аналіз із безпосередніми спогадами ювілярки, що робить цей матеріал надзвичайно корисним і цікавим для майбутніх дослідників життєдіяльності В. Борисенко.

Публікації другого тематичного блоку вирізняються емоційністю й повагою до Валентини Кирилівни як людини, особистості та наукового керівника. Так, кандидат історичних наук, етнолог, японський дипломат М. Умебаясі переконаний, що лише завдячуючи В. Борисенко, яка у скрутні моменти життя додавала йому сил і терпіння, він зміг у 2009 р. на спеціалізованій вченій раді

КНУ захистити дисертаційне дослідження «Типологічні паралелі календарних свят українців та японців» (с. 50). У свою чергу кандидат історичних наук Ю. Буйських осмислює феномен вчителя (університетського викладача, керівника дисертації, фахового наставника-колеги) та наголошує, що В. Борисенко з її величезним науковим і людським потенціалом залишається для неї «першим науковим керівником» (с. 71). Саме Валентина Кирилівна навчила її етики польових досліджень, поваги до інформанта, любові до об'єкта своїх досліджень та вимогливості до себе. Наостанок Ю. Буйських пише: «...Підсумовуючи, хочеться сказати Вчителеві: дякую! І від усього серця побажати, щоб ніколи не зникало джерело того натхнення, що дає сили працювати і йти далі дорогою, яку колись було обрано. Сил, здоров'я, нових учнів і нових текстів!» (с. 74).

У статтях третього тематичного блоку проведений професійний аналіз головних напрямків наукових зацікавлень ювілярки. Зокрема, кандидат історичних наук, завідувач відділу культурологічних досліджень НДІУ О. Брайтченко аналізує праці дослідниці, присвячені обрядовості українців радянського періоду, та наголошує, що вони були спрямовані на висвітлення складних питань синтезу української традиційної культури та радянських ідеологічних новотворів, які впроваджувалися й усіяло популяризувалися державними інституціями, починаючи з 1970-х років (с. 70). У свою чергу кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології та краєзнавства КНУ Н. Громова зазначає, що у широкому спектрі наукових зацікавлень Валентини Кирилівни окреме місце посідає календарна обрядовість. У своїх працях,

присвячених дослідженню звичаїв та обрядів різного циклу, В. Борисенко не лише вивчає їх наповнення, сутність, але й невтомно закликає сучасників і прийдешні покоління зберігати й плекати давні традиції наших пращурів (с. 59). Кандидат історичних наук, директор Національного музею «Меморіал пам'яті жертв голодоморів в Україні» О. Стасюк аналізує вагомий внесок В. Борисенко у вивчення геноциду українців у 1932 – 1933 рр. і зазначає, що головне її досягнення полягало не лише в особистому записуванні усних свідчень про Голодомор, а й у залученні до збирання цих матеріалів студентів історичного факультету КНУ. Зрештою, Валентина Кирилівна розробила спеціальну програму з використанням методу усної історії, коли питання ставилися так, що опитувана людина без жодних підказок могла сама розповісти, що вона пам'ятала про страшний злочин більшовиків (с. 61).

Статті четвертого тематичного блоку присвячені проблематиці весільної обрядовості. Так, В. Борисенко у своєму дослідженні наочно демонструє важливість використання обрядового хліба в українському весіллі та простежує динаміку змін у функціонуванні короваю у сучасному весіллі населення села і міста (с. 75). М. Гримич вивчає шлюбно-весільну обрядовість українців Бразилії та зазначає, що навіть сьогодні, коли весілля під впливом глобалізаційних процесів значно комерціалізується і тягнеться до «голлівудського» стандарту, весільна традиція в українських колоніях Бразилії зберегла тяглість з минулим (с. 202). Доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Маріупольського державного університету І. Пономарьова

досліджує весільну обрядовість греків Приазов'я. Разом з тим у своїй передмові Ірина Семенівна стверджує, що саме стаття Валентини Кирилівни «Весільні звичаї та обряди греків Приазов'я» (оприлюднена у 1996 р.), у якій акцентувалася увага на різниці у традиційній культурі греків-тюркофонів (урумів) і греків-еллінофонів (румеїв), стала основою для її подальших досліджень, які, зрештою, призвели до публікації нею індивідуальної монографії (Пономарьова І. С. «Етнічна історія греків Приазов'я (кінець XVIII – початок XXI ст.). Історико-етнографічне дослідження. – К.: Реферат, 2006. – 300 с.») (с. 205 – 206).

П'ятий тематичний блок містить інформаційно-ілюстративні матеріали. Найважливіші з них: список наукових праць ювілярки, що нараховує 224 позиції, та ілюстрації (39 світлин 1928 – 2015 рр.).

Загалом «Науковий збірник...» є вагомим науковим виданням. Однак після детального і прискіпливого ознайомлення з ним у рецензента виникло декілька слушних зауважень. По-перше, у змісті не уніфіковано написання імен і прізвищ авторів. В одному випадку спочатку пишеться ім'я, а потім прізвище (наприклад, Марина Гримич), в іншому – навпаки (Скрипник Ганна), і так по всьому змісту. Здавалося б, це дрібниці, але – ні. У випадку з японським дослідником виникає певна плутанина, де його ім'я, а де – прізвище. Зрештою, самі упорядники заплуталися. Так, у передмові Масакі – ім'я, Умебаясі – прізвище (с. 6), а в переліку авторів – вже навпаки, Масакі – прізвище, Умебаясі – ім'я (с. 229). Лише ознайомившись зі світлинами з фотогалереї, ми розуміємо, що Масакі – ім'я, Умебаясі – прізвище. По-друге, в

ювілейному виданні список праць ювілярки має бути добре підготовленим, бо це фіксація її наукових здобутків для майбутніх дослідників, натомість маємо погано підготовлену і недбало форматovanу бібліографію. Сама назва «Список основних публікацій доктора історичних наук, професора Валентини Борисенко» вже викликає запитання: а що, є ще якісь не «основні» праці ювілярки, неформатні, слабкі, приховані, неважливі? Усі публікації (індивідуальні та колективні монографії, книги, збірники, статті, рецензії, повідомлення тощо) змішані в один суцільний перелік, у якому відсутній поділ на роки, не вказані сторінки праць тощо. Це створює деяку складність для науковців. По-третє, на останній сторінці наукового видання, окрім його назви, прізвищ упорядників, літературного редактора, макетувальника, адреси видавництва тощо, має бути ще й оприлюднена інформація, коли праця була підписана до друку, про її формат, гарнітуру, кількість умовних та

видавничих друківаних аркушів і бажано наклад. На жаль, ця інформація у рецензованому виданні відсутня.

Проте ці зауваження аж ніяк не применшують унікальність, цінність і вагомість «Наукового збірника...». Ми маємо надію, що він стане у нагоді всім тим, хто спробує осягнути і зрозуміти подвижницьке життя та долучитися до фахових здобутків відомої дослідниці українських етнокультурних традицій. Саме тому рецензент, який теж вважає себе її учнем (у 1991 – 1993 рр. В. Борисенко була науковим керівником курсової і дипломної робіт), приєднується до упорядників та авторського колективу «Наукового збірника...», щоби висловити велику вдячність і глибоку повагу до Науковця, Вчителя і Людини – Валентини Кирилівни Борисенко!

Юрій ФІГУРНИЙ

кандидат історичних наук,
завідувач відділу
української етнології НДІУ